

ІСТОРІЯ РАННЬОМОДЕРНОГО ЧАСУ

УДК 27-555-546.2-055.52:316.36](477.5)«17/18»

Бороденко Олена,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного університету
ім. В. Г. Короленка, докторант Запорізького національного
університету

elena_bs@ukr.net

ORCID: 0000-0002-0292-9310

«БЕЗ ПРИСЯГИ ОБОХ БАТЬКІВ»: ДОТРИМАННЯ ШЛЮБНОЇ ВИМОГИ УКРАЇНСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ У XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТЬ

Матеріали документів директивно-розпорядчого, інформаційно-публікаторського, процесуально-юридичного, церковно-статистичного, приватного напряму, фрагменти канонічної, художньої, мемуарної літератури та усної народної творчості дозволили порушити проблему дотримання українським населенням XVIII – першої половини XIX ст. однієї з матримоніальних вимог: батьківсько-опікунської згоди на шлюб. Починаючи з 60-х років XIX ст., дія шлюбної вимоги була обмежена віком набуття цивільного повноліття – 21-річчям. На прикладі окремих подружніх пар продемонстровано невиконання / дотримання батьківсько-дозвільної вимоги на шлюб.

Ключові слова: *батьківсько-опікунський дозвіл, наречені, шлюб, шлюбні вимоги.*

Упродовж багатьох століть християнські, народні традиції та патерналістсько-патріархальний характер українського суспільства визначили низку матримоніальних вимог, дотримання / невиконання яких демонструвало законність, сумнівність або недійсність укладеного шлюбу. Одним із головних допусків до таїнства вінчання був дозвіл від батьків, опікунів або родичів нареченої. У дослідженні спробуємо проаналізувати норми канонічного, державного права, щодо батьківсько-опікунської згоди на шлюб та дотримання цієї матримоніальної умови українським населенням у XVIII – першій половині XIX ст.

Джерельна база дослідження репрезентована доволі широким колом письмової документації. Відповідно до умовної класифікації актових документів, запропонованої у збірці «Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.», автором було використано матеріали директивно-розпорядчого (закони, укази, статuti), церковно-статистичного (шлюбні опити), інформаційно-публікаторського (церковні видання), процесуально-юридичного (судові справи), приватного (особисте листування) напряму. Окремо проаналізовано фрагменти канонічної, художньої, мемуарної літератури та усної народної творчості. Методологічну основу дослідження, передусім, представили спеціально-історичні методи: критичного аналізу та деконструкції. Із змістової частини джерел виокремлювалася значима для даного дослідження інформація, яка аналізувалася та порівнювалася.

Порівняльний аналіз свідчень джерел і використання спеціально-історичних методів дозволили: розкрити умови однієї з головних шлюбних вимог – батьківської та опікунської згоди на вінчання; показати зміни в її канонічному і правово-нормативному трактуванні XVIII – першої половини XIX ст.; виокремити деякі чинники у виборі подружнього партнера для спільного сімейного життя; навести приклади дотримання / невиконання указаної матримоніальної умови; визначити міри покарань за порушення указаної шлюбної норми.

Відповідно до християнських традицій наречені повинні були одружуватися на добровільних засадах. На без примусовості заміжжя наголошував вселенський святий, вчитель Григорій Богослов у порадах дівам [4]. Подібне трактування зустрічаємо й в «Требнику» П. Могили, де

законність шлюбу визнавалася при наявності мирної в любові згоди, цнотливого співжиття, допомоги один одному та уникнення плотських надмірностей [27, с. 26]. Наполягав на виконанні батьками цієї умови шлюбності й відомий український поет-чернець кінця XVII – початку XVIII ст. Климентій Зіновій: «Прето вы родители оное разсуждай(и)те: а насылствіємъ млада(х) брати(с) не зневоля(и)те» [12, с. 127].

На українських землях регламентація матримоніальних вимог простежувалася з XVI ст. й в актовій документації. Зокрема, ще в III Литовському статуті 1588 р. зазначалося: «Тежь обецуюемъ и прирекаемъ, ижь княгинь, паней, вдовъ, княженъ, панень, девокъ, шляхтянокъ и всякого иного стану рожаю женского... кгвалтомъ ни за кого не маемъ давати без воли ихъ. Але каждой з нихъ с пороодою приятелів их за кого хотя, за того у малъженство вольно будетъ ходити и отдаватися» [26, розділ 3, артикул 39]. Окремий артикль «Про вільне одруження» у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. також вимагав свободи вибору шлюбного партнера [19, с. 247]. Його основу склали положення Іменного указу Синоду від 5 січня 1724 р. Під страхом тяжкого штрафування заборонялося батькам примушувати своїх дітей до шлюбу без на те їхньої згоди [16, с. 197]. Цей директивно-розпорядчий документ був чинний більше 100 років і набув підтвердження у статтях Цивільних кодексів «Сводовъ законовъ Россійской имперіи» 1832, 1857 та інших років, включно до 1900 р. [22, с. 17; 23, с. 2-3; 24, с. 1-2].

У той же час вимога добровільності волевиявлення наречених набула певних корегувань. Вони роз'яснювалися в окремих статтях цивільних законів, а їхнє дотримання фіксувалося у церковнопарафіяльній документації, передусім у 6 пункті шлюбних / церковних обшуків [1, с. 120]. По-перше, заборонялося вінчатися без згоди опікунів, родичів або батьків. По-друге, водночас наголошувалося на безпримусовості прийняття рішення про одруження нареченими. У середині XIX ст. деякі парафіяльні священники, які були поінформованими у законодавчих змінах, виявляли занепокоєння суперечливістю та неясністю законів. До вищеназваних вимог додався пункт інструкції 1857 р., затверджений Синодом, в якому було зазначено: «не вѣнчать дѣтей до известнаго возраста безъ воли родителей или опекуновъ». На запит духовних осіб були опубліковані роз'яснення: діти виходили з дитячого віку та з-під опіки батьків або родичів тоді, коли досягали цивільного повноліття – з 21 року. Тому, починаючи з цього віку, парахи могли вінчати дітей без дозволу батьків та опікунів [15, с. 656-657]. Отже, починаючи з 60-х років XIX ст., дія шлюбної вимоги про заборону вінчання без батьківського або опікунського дозволу була обмежена віком набуття нареченими цивільних прав у повному обсязі.

Чи виконувало українське населення та парафіяльне духовенство названі матримоніальні вимоги? Дати одностайну відповідь на запитання не можливо, оскільки різні джерела демонстрували як їхні порушення, так і дотримання. У церковній документації, судових справах, творах художньої літератури, спогадах очевидців передусім зустрічалися приклади, які демонстрували дотримання / невиконання шлюбного волевиявлення дівчатами. Ці наголоси підкреслювали патріархальний характер того суспільства, адже ініціатива у виборі матримоніального партнера була переважно за чоловіком-нареченим або його родиною.

Щоправда, цікаві спостереження, про те як дівчата залицялися до парубків і «на відміну від звичаїв і традицій інших народів, дівчина першою сваталася до парубка, якого собі сподобала», описував французький інженер і військовий картограф XVII ст. Гійом Левассер де Боплан в своїх спогадах про українських дівчат [2, с. 73]. Отже, в окремих випадках допускаємо перебирання ініціативності у виборі молодика дівчатами-нареченими, але мабуть це були поодинокі ситуації.

На прийняття рішення в обранні сімейного партнера здебільшого впливали матеріальні статки родини, соціальна належність, вікові особливості, освіченість, зовнішня привабливість тощо. Хоча в цивільних законах репрезентували рівні права на шлюб представників різних соціальних прошарків [28, с. 51], однак життя диктувало інші умови та демонструвало відмінні реалії. Неоднаковим був підхід у виборі майбутнього представника подружньої пари з-поміж простолюду та привілейованих верств населення, які прагнули знайти в соціальному сенсі «собі рівню». Так, удова-шляхтянка, укладаючи шлюб із простолюдином, втрачала своє шляхетство та маєток, який передавався дітям від першого шлюбу, а за відсутності дітей – переходив до близьких родичів померлого чоловіка [26, р. 5, арт. 12]. Поширеними у народі були тенденції утворення сімейних союзів між соціально рівними партнерами: «Краще на вбогій женитися, ніж вік з багатою волочитися», «Поберемося, небого, в тебе мало, в мене й того» [30, с. 632].

Очікування привабливого в соціальному та майновому сенсі обранця, іноді, гальмувало процес заміжжя дівчат або й взагалі призводило до жіночої самотності. Так, у віршованому творі невідомого автора XVIII ст. наголошувалося: «Люблю дівчину, не могу ей взяти..., бо я не багатий» [29, с. 122]. За нормами III Литовського Статуту 1588 р. передбачалося отримання батьками за доньку, яка виходить заміж, від нареченого або його батьків «віна», своєрідного викупу [26, р. V,

арт. 1]. Зокрема, спостерігалася й прямо протилежна ситуація, за якою дівку або вдову не хотіли брати за дружину через бідність, або відсутність батьківського приданого: «Бо тепер без віна вже й ні до порога. Ось як дівує і Вірка-небога, Що й на світі до неї ніхто не загляне, Геть тим, що в бодні нічого немає!», – йдеться у віршованих рядках І. Некрашевича [11, с. 253]. У народі таку дівчину називали «безприданницею-правдивцею, що є, те є!» [30, с. 616].

Подекуди, згода батьків або близьких родичів нареченої на шлюб була визначальною у конструюванні матеріального благополуччя її майбутньої сім'ї. За статтями II Литовського статуту 1566 р. декларувалося таке: якщо дівчата виходили заміж без батьківської або опікунської згоди, то могли втратити посаг [25, с. 414]. Така мотивація примушувала дівчат прислухатися до вподобань своїх найближчих родичів, які тим самим впливали на вибір нареченого. В одному з епізодів «Енеїди» І. Котляревського 1798 р. дівчина не могла обрати нареченого, так як ненечці «не всякий їй любився зять» [13, с. 119]. Основною причиною такої батьківської турботи вважаємо пошук для доньки вигідної шлюбної партії. У подібній ситуації були також і вдови. Церква виходила з того, що зі смертю чоловіка дружина втрачала свого опікуна і тому рекомендувала надавати вдовам поблажливість. Нерідко чоловік заповідав дружину «під опіку найближчого родича за чоловічою лінією або духовної особи» [20, с. 98]. Можемо погодитися з тезою української дослідниці І. Ворончук про те, що вирішальна роль у виборі шлюбної партії та укладанні шлюбу належала не молодим, а їхнім батькам [3, с. 79].

У таких випадках шлюбно-ринкові відносини набували організованої форми, адже сімейні союзи утворювалися за вибором батьків, а знайомства наречених відбувалися сплановано, переважно за посередництва окремих людей [21, с. 33]. Шлюби не по любові, мабуть, були поширеним явищем, особливо з-поміж заможних верств населення. Обурені натяки на несправедливі вчинки батьків зустрічаємо у народній думці. Свідченням були віршовані рядки поета Григорія XVIII ст., в яких пізнаємо відчай однієї з дівчат: «За того мушу пойти, що серцю неміло. Та я із нелюбом літа свої згублю, Як того обачу, що я його люблю, То ревне заплачу» [29, с. 67]. Подібний розпач зустрічаємо й в народній приказці: «Краще в ставку потопати, як з нелюбом шлюб узяти!» [30, с. 624].

Про трактування заміжжя дівчат у середовищі української шляхти дізнаємося з фрагментів особистого листування одного з представників знатного роду Войцеховичів, родословна якого веде своє коріння з XVII ст. [14, с. 192-195]. У листі від 1782 р., адресованого своїм синам, бунчуковий товариш Андрій Войцехович повідомляв про майбутній шлюб своєї доньки так: «Предь упреждаю и даю знать что по устроению Всевышнаго сестре вашей Анастасии последуеть вскорости от меня отлучитса всупружество...» [10, с. 101]. Наведений сюжет демонструє ставлення до шлюбу як фатального рішення, яке вже заздалегідь сплановане Богом, а чуттєвий світ нареченої взагалі не проглядався.

Отже, патріархальні настрої в суспільстві та тогочасна концепція подружнього життя не передбачали врахування великих любовних почуттів, ставлення до одруження визначалося переважно прагматичними інтересами. Зазвичай шлюби укладалися між рівними за майновим і соціальним статусом партнерами в колі звичних для батьків соціальних контактів [3, с. 80]. З метою вирішення майнових питань подружжям практикувалося укладання шлюбних контрактів, особливо між титулованими особами [6]. Зокрема, до наших днів дійшов шлюбний контракт 1772 р., укладений латинською мовою між Каєтоном Жолкевським і Богумілою Скшинською, на пожиттєве користування маєтками [9, с. 1].

В Его-документах зустрічаємо випадки, коли не отримавши батьківської згоди на шлюб, інколи, дівчата тікали з дому й без благословення, «без присяги обох батьків», виходили заміж [8, арк. 1-4]. У таких випадках порушниками передусім виступали священики, які незаконно проводили вінчання, та наречені. За чинними правовими нормами вони втрачали право на спадщину, але остаточне рішення залежало від родини [5, с. 69]. Зокрема, мировою угодою закінчилася справа незаконного вінчання в нічний час у приміщенні церкви м. Воронькова священиком Лук'яном Ващенком доньки Анастасії сотенного хорунжого Матвія Кардаша з козачим сином Дмитром Журбою [31].

З 21 травня 1868 р. до 3 вересня 1869 р. тривало судове слідство за позовом купця Івана Бабухіна щодо незаконного шлюбу без метричного свідоцтва та батьківського благословення 17-річної доньки Марії з дворянином Кіндратом Тичинським. Батько вимагав покарати відповідно до закону усіх винних. Головними винуватцями Іван Бабухін вважав подружжя Павловських, які підбурили, навчили та допомогли втекти з батьківської оселі «только ему принадлежащую дочку» [7, арк. 4, 19 зв.]. Виходячи з пункту 218 «Устава Духовныхъ Консистерій» від 27 травня 1841 р., справи про сімейні союзи, укладені в результаті обману, належали до юрисдикції совісних судів, а на предмет дійсності / недійсності таїнства вінчання та участі в ньому духовних осіб – до повноважень консисторій [17, с. 248].

Покарання за такий злочин визначалося статтями 1040 та 2057 «Уложенія о Наказаніяхъ Уголовныхъ и Исправительныхъ» від 15 серпня 1845 р. Міра покарання за вінчання незаміжної жінки без батьківської або опікунської згоди залежала від добровільного чи насильного викрадення дівчини. У наведеному випадку наречена за власним бажанням уклала шлюб із нареченим. За це ображені батьки або опікуни мали право позбавити жінку спадкової частки. У своєму заповіті або інших актових паперах вони могли дарувати прощення та поновити її в праві на спадщину. Викрадача могли ув'язнити на термін від 6 місяців до одного року, а особу, яка погодилася на викрадення, на такі ж терміни – у монастир на перевиховання або під строгий нагляд в будинок батьків на усамітнення. Щоправда, на прохання позовників час покарання винних міг бути скороченим [18, с. 965, 968]. У результаті розгляду вищенаведеної справи було наказано: у зв'язку з укладанням шлюбу за власним бажанням нареченої, хоча й без батьківської згоди, дарувати прощення через молодість і недосвідченість [7, арк. 52 зв.]. Про ув'язнення або заточення у монастир наречених мова не йшла. У протилежному випадку, за доведення примусового одруження дівчини, нареченому загрожувало заслання до Сибіру і позбавлення всіх станових прав [18, с. 965].

Отже, широке розмаїття джерел директивно-розпорядчого, інформаційно-публікаторського, процесуально-юридичного, церковно-статистичного, приватного напрямку, фрагменти канонічної, художньої, мемуарної літератури та усної народної творчості дозволили проаналізувати одну з головних шлюбних вимог: батьківсько-опікунську згоду на шлюб. Виявлено подвійну її складову. З одного боку наголошувалося на забороні вінчань без погодження з опікунами, родичами або батьками. З іншого – не допускалися будь-які методи примусу в прийнятті рішення про одруження. Інструкцією 1857 р. дія шлюбної вимоги була обмежена віком набуття цивільного повноліття – 21-річчям. У виборі шлюбного партнера ініціатива була переважно за нареченим і його родиною. Станова належність і статки особливо враховувалися у пошуку майбутнього супутника для сімейного життя, адже патріархальні традиції та тогочасна модель шлюбу не передбачали врахування великих любовних почуттів. Майнові питання титулованих осіб, які одружувалися, вирішувалися через укладення шлюбних контрактів. У випадку втечі дівчини-нареченої з батьківського дому та вінчання без батьківського благословення передбачалися різні міри покарання, як дівкам так і чоловікам-нареченим.

Джерела та література

1. Бороденко О. (2018). Церковні обшуки як історичні джерела у дослідженні шлюбної проблематики першої половини XIX століття // *Емінак: науковий щоквартальник*. № 4 (24) (жовтень-грудень). Т. 1. С. 117–121.
2. Боплан, Гійом Левассер де. *Опис України*. (1990). *Українські козаки та їхні останні гетьмани*; Богдан Хмельницький / П. Меріме / [пер. з фр. Я. І. Кравця]. Львів: Каменяр. 301 с.
3. Ворончук І. О. (2012). *Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники: Монографія*. К. 712 с.
4. Григорій Богослов. (2000). *Собрание творений*: в 2 томах. Т. 2. М.: АСТ. С. 161. URL: http://www.odinblago.ru/sv_grigoriy_t2/2_39
5. Дзюба, О. (2012). *Приватне життя козацької старшини XVIII ст. (на матеріалах епістолярної спадщини) [відп. ред. В.А. Смолій. НАН України. Інститут історії України]*. К.: Інститут історії України. 347 с.
6. *Державний архів Вінницької області*, ф. 222, оп. 1, спр. 16. 389 арк.
7. *Державний архів Київської області*, ф. 227, оп. 3, спр. 266, 55 арк.
8. *Державний архів Полтавської області*, ф. 801, оп. 1, спр. 297. 4 арк.
9. *Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* (Інститут рукопису НБУВ), ф. XXIV, спр. 2263. 1 арк.
10. *Інститут рукопису НБУВ*, ф. VIII, спр. 270-527. 426 арк.
11. Кістянівська, Н. (1929). *Твори Івана Некрашевича українського письменника XVIII ст. (Розвідка й тексти)*. Київ: Друкарня Всеукраїнської Академії Наук. 32 с.
12. Климентій Зіновійв. (1971). *Вірші. Приповісті посполиті*. Київ: «Наукова думка». 391 с.
13. Котляревський, І. (1987). *Енеїда. Наталка Полтавка. Москаль-чарівник*. К.: Видавництво художньої літератури «Дніпро». 365 с.
14. Модзалевській, В. Л. (1908). *Малороссійській родословникъ. Том первый*. А.-Д. Київ: Типографія Т-ва Г. Л. Фронцкевича и К. Крещатикъ № 42.542 с.
15. *Можно ли венчать детей безъ дозволенія родителей (1871) // Полтавскія епархіальныя ведомости. Часть офіціальная*. № 17. 1 сентября. С. 656–657.
16. *Полное собрание законов Россійской империи, с 1646 года [в 45 т.] (1830). (Далі – ПСЗРИ)*. СПб.: Тип. II Отд. Собственной Е. И. В. Канцелярии. Собрание первое. Т. VII. 922 с.

17. ПСЗРИ. (1841). Собрание второе. Т. XVI. Ч. 1. 924 с.
18. ПСЗРИ. (1845). Собрание второе. Т. XX. Ч. 1. 1045 с.
19. *Права, за якими судиться малоросійський народ, Высочайшим всепресветлейшия, державнейшия Великия Государыни Императрицы Елизаветы Петровны, Самодержицы Всероссийския, Ея императорского священнейшего Величества повелением из трех книг, а именно: Статута Литовского, Зерцала Саксонского и приложенных при том двух прав, також из книги Порядка, по переводе из полского и латинського языков на российский діалект в едину книгу сведенныя, в граде Глухове, лета от Рождества Христова 1743 года / Изданные под ред. и с приложением исследования о сем своде и о законах, действовавших в Малороссии, проф. А. Ф. Кистяковского. (1879). К. 844 с.*
20. Пушкарева, Н.Л. (1989). *Женицины Древней Руси*. М.: Мысль. 286 с.
21. Рыбаковский, Л. Л. (2003). *Демографический понятийный словарь*. Москва: ЦСП. 352 с.
22. *Сводъ законовъ гражданскихъ и межевыхъ. Законы Гражданскіе. (1832)*. Санктпетербургъ. Печатановъ Типографіи II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи. Т. X. Ч. I. 1225.
23. *Сводъ законовъ Россійской имперіи, изданія 1857 года. Законы Гражданскіе. (1857)*. Санктпетербургъ. Печатано въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи. Т. X. Ч. I. 604 с.
24. *Сводъ законовъ Россійской имперіи. Всѣ 16 томовъ совсѣми относящимися къ нимъ продолженіями въ одной книгѣ. (1900)*. Подъ редакціей Ф. Волкова, Ю. Д. Филипова. Третье пересмотренное и дополненное издание. С.-Петербургъ. Изданіе товарищества «Общественная польза». Т. X. 2830 с.
25. Статут Великого князівства Литовського про жінок – 1566 р.(2011). // *Хрестоматія з історії України литовсько-польської доби* / [упоряд. Т. Гошко]. Львів: Вид-во Укр-го Католиц. Університету. С. 412–416.
26. *Статут Великого княжества Литовского 1588 года.*(2002–2003).[Електронний ресурс] / [подг. О. Лицкевич]. Мн.URL: <http://starbel.narod.ru/statut1588.htm>.
27. *Требник митрополита Петра Могилы*. Київ 1646.(1996). Київ: Інформаційно-видавничий центр Української православної церкви. 860 с.
28. *Указатель алфавитный къ Своду законов Россійской Имперіи. (1834)*. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Вѣличества Канцеляріи. 1007 с.
29. *Українська література XVIII ст. (1983)*. [укл. О. В. Мишанич]. К.: Наукова думка. 694 с.
30. *Українські народні прислів'я та приказки.*(1963). [упоряд. В. Бобкова, Й. Багмут, А. Багмут]. К.: Держ. вид-во худ. літератури, 792 с.
31. *Центральний держаний історичний архів України у м. Києві*, ф. 990, оп. 1, спр. 1288. 41 арк.

References

1. Borodenko, O. (2018). Tserkovni obshuky ya kistorychni dzerela u doslidzhenni shliubnoi problematyky pershoi polovyny XIX stolittia. *Eminak*, 4 (24). T. I. S. 117–121. [In Ukrainian].
2. Boplan, Hiiom Levasser de. *Opys Ukrainy. (1990)*. *Ukrainski kozaky ta yikhni ostanni hetmany; Bohdan Khmelnytskyi* / P. Merime / [per. z fr. Ya. I. Kravtsia]. Lviv: Kameniar. 301 s. [In Ukrainian].
3. Voronchuk, I.O. (2012). *Naselennia Volyni v XVI – pershii polovyni XVII st.: rodyna, domohospodarstvo, demohrafichni chynnyky: Monohrafiia*. K. 712 s. [In Ukrainian].
4. Grigoriy Bogoslov. (2000). *Sobraniye tvoreniy: v 2 tomakh*. T. 2. M.: AST. S. 161. URL: http://www.odinblago.ru/sv_grigoriy_t2/2_39 [In Russian].
5. Dziuba, O. (2012). *Pryvatne zhyttia kozatskoi starshyny XVIII st. (na materialakh epistoliarnoi spadshchyny)* [vidp. red. V.A. Smolii. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy]. K.: Instytut istorii Ukrainy. 347 s.[In Ukrainian].
6. *Derzhavnyi arkhiv Vinnytskoi oblasti*, f. 222, op. 1, spr. 16. 389 ark. [In Ukrainian].
7. *Derzhavnyi arkhiv Kyivskoi oblasti*, f. 227, op. 3, spr. 266, 55 ark. [In Ukrainian].
8. *Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti*, f. 801, op. 1, spr. 297. 4 ark. [In Ukrainian].
9. *Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (Instytut rukopysu NBUV)*, f. XXIV, spr. 2263. 1 ark. [In Ukrainian].
10. *Instytut rukopysu NBUV*, f. VIII, spr. 270–527. 426 ark. [In Ukrainian].
11. Kistianivska, N. *Tvory Ivana Nekrashevycha ukrainskoho pysmennyka XVIII st. (Rozvidka y teksty)*. Kyiv: Drukarnia Vseukrainskoi Akademii Nauk, 1929. 32 s. [In Ukrainian].
12. Klymentii Zinoviiv. (1971). *Virshi. Prypovisti pospolyti*. Kyiv: «Naukova dumka», 391 s. [In Ukrainian].

13. Kotliarevskiy, I. (1987). *Eneida. Natalka Poltavka. Moskal-charivnyk*. K.: Vydavnytstvo khudozhnoi literatury «Dnipro». 365 s. [In Ukrainian].
14. Modzalevskii, V. L. (1908). *Malorossiiskii rodoslovnykъ. Tom pervyi*. A.-D. Kievъ: Tipografiia T-va H. L. Frontskevycha y K. Kreshchatyкъ № 42. 542 s. [In Russian].
15. *Mozhno ly venchat ditei bezъ dozvoleniia rodytelei (1871)*. // *Poltavskiiia eparkhialnyia vedomosti. Chast offytsialnaia*. № 17. 1 sentiabria. S. 656–657. [In Russian].
16. *Polnoe sobranie zakonov Rossyiskoi ymperyy, s 1646 hoda [v 45 t.] (1830)*. (Dali – PSZRY). SPb.: Typ. II Otd. Sobstvennoi E. Y. V. Kantseliaryy. Sobranie pervoe. T. VII. 922 s. [In Russian].
17. PSZRI. (1841). *Sobranie vtoroye*. T. XVI. Ch. 1. 924 s. [In Russian].
18. PSZRI. (1845). *Sobranie vtoroye*. T. XX. Ch. 1. 1045 s. [In Russian].
19. *Prava, za yakimi suditsya malorosyyskiy narod, Vysochayshim vsepresvetleyshiya, derzhavneyshiya Velikiya Gosudaryni Imperatritsy Elizavety Petrovny, Samoderzhitsy Vserossiyskiya, Ey aimperatorskogo svyashchenneyshego Velichestva poveleniyem iz trekh knig, a imenno: Statuta Litovskogo, Zertsala Saksonskogo i prilozhennykh pri tom dvukh prav, takozh iz knigi Poryadka, po perevode iz polskogo i latinskogo yazykov na rossiyskiy dialekt v edinu knigu svedennyya, v grade Glukhove, leta ot Rozhdestva Khristova 1743 goda / Izdannyye pod red. i s prilozheniyem issledovaniya o sem svode i o zakonakh. deystvovavshikh v Malorossii, prof. A. F. Kistyakovskogo*. (1879). K. 844 s. [In Russian].
20. Pushkareva, N. L. (1989). *Zhenshchiny Drevney Rusi*. M.: Mysl. 286 s. [In Russian].
21. Rybakovskiy, L. L. (2003). *Demograficheskiy ponyatiynny slovar*. Moskva: TsSP. 352 s. [In Russian].
22. *Svod zakonov grazhdanskikh i mezhevykh. (1832). T. X. Ch. I. Zakony Grazhdanskie. Sanktpeterburg. Pechatano v Tipografii II Otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskago Velichestva Kantselyarii*. 1225 s. [In Russian].
23. *Svod zakonov Rossiyskoy imperii. izdaniya 1857 goda. (1857). T. X. Ch. I. Zakony Grazhdanskie. Sanktpeterburg. Pechatano v Tipografii II Otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskago Velichestva Kantselyarii*. 1225 s. [In Russian].
24. *Svod zakonov Rossiyskoy imperii. Vse 16 tomov sovsemi otnosyashchimisya k nim prodolzheniyami v odnoy knige. (1900)*. Podredaktsiye F. Volkova. Yu. D. Filipova. Tretye peresmotrennoye i dopolnennoye izdanie. S.-Peterburg. Izdanie tovarishchestva «Obshchestvennaya polza». T. X. 2830 s. [In Russian].
25. *Statut Velikogo knyazivstva Litovskogo prozhinok – 1566 r. (2011)*. // *Khrestomatiya z istorii Ukraini litovsko-polskoï dobi* / [uporyad. T. Goshko]. Lviv: Vid-vo Ukr-go Katolits. universitetu. S. 412–416. [In Russian].
26. *Statut Velikogo knyazhestva Litovskogo 1588 goda. (2002-2003)*. [Elektronniy resurs] / [podg. O. Litskevich]. Mn. URL: <http://starbel.narod.ru/statut1588.htm>. [In Russian].
27. *Trebnyk mytropolita Petra Mohyly. Kyiv 1646. (1996)*. Kyiv: Informatsiino-vydavnychiy tsentr Ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy. 860 s. [In Ukrainian].
28. *Ukazatel alfavitnyy k Svodu zakonov Rossiyskoy Imperii. (1834)*. Sanktpeterburg: V Tipografii Otdeleniya Sobstvennoy Ego Imperatorskago Velichestva Kantselyarii. 1834. 1007 s. [In Russian].
29. *Ukrainska literatura XVIII st. (1983)* / [ukl. O. V. Myshanych]. K.: Naukova dumka. 694 s. [In Ukrainian].
30. *Ukrainski narodni prysliv'ia ta prykazky (1963)*. [uporiad. V. Bobkova, Y. Bahmut, A. Bahmut]. K.: Derzh. vyd-vokhud. Literatury. 792 s. [In Ukrainian].
31. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychny iarkhiv Ukrainy u m. Kyievi, f. 990, op. 1, spr. 1288, 41 ark.* [In Ukrainian].

Borodenko Olena

«WITHOUT THE PERMISSION OF BOTH PARENTS»: OBSERVANCE OF THE MARRIAGE REQUIREMENT BY THE UKRAINIAN POPULATION IN THE 18TH – FIRST HALF OF THE 19TH CENTURIES

The materials of the documents of directive and administrative, informational and publishing, procedural legal, church and statistical, private areas, fragments of canonical, fiction, memoir literature and folk art made it possible to raise the problem of observance by the Ukrainian population of the 18th – first half of the 19th centuries one of the matrimonial requirements: parental and tutorial consent for marriage. Using special historical methods, primarily critical analysis and deconstruction, significant parts of the sources were identified and analyzed. Quoting individual fragments of documents showed a

change in the wording of the necessary requirement that preceded the marriage. The research presents interpretations of the matrimonial condition according to Christian, state and legal and popular traditions. A double component of the marriage requirement is noted: the prohibition of weddings without the consent of trustees, relatives or parents, but without using any methods of coercion in deciding to marry people who decided to create a family union. Starting from the 60s of the 19th century, the validity of the marriage requirement was limited by the age of entry into civil majority – 21 years old. Gender activity in the choice of a marriage partner is separately delimited. Attention is focused on influential social and property factors in the choice of a groom. By the example of individual couples, referring to the materials of the epistolary genre and Ego-documents, the failure to comply with the parental permission requirement for marriage is demonstrated. The analysis of individual articles of a criminal nature made it possible to single out punishments for the groom for abduction from the parental home and for a marrying an unmarried woman, both at her request and against a girl's will. A significant role in choosing a bride or a groom was played by their parents but not young people. Among wealthy individuals who decided to enter into a family union, marriage-market relations of an organized form were widespread, when marriages occurred primarily because of pragmatic interests.

Key words: *parental and tutoria lconsent, engaged, marriage, marriage requirements.*